

SASTAMALA, TYRVÄÄN VANHA ASEMA ARKEOLOGINEN DOKUMENTOINTI 2015

SISÄLLYSLUETTELO

1	Johdanto	3
1.1	Hankkeen tausta	3
1.2	Käytetyt menetelmät	4
1.3	Alueen maankäytön historia	4
2	Dokumentoidut rakenteet ja niiden tulkinta	6
3	Yhteenveto	13
4	Lähteet	14

Liite 1. Digitaalikuvaluettelo

Kartta 1. Dokumentoitujen rakenteiden sijainti, MK 1: 1000

Taustakartat:

Maanmittauslaitoksen Maastotietokannan 02/2016 aineistoa

http://www.maanmittauslaitos.fi/avoindata_lisenssi_versio1_20120501

SASTAMALA, TYRVÄÄN VANHA ASEMA ARKEOLOGINEN DOKUMENTOINTI 2015

Tiivistelmä

Kulttuuriympäristöpalvelut Heiskanen & Luoto Oy teki kesäkuussa 2015 arkeologisen dokumentaation Sastamalan Tyrvään vanhan aseman pysäköintialueella. Dokumentaatiossa paikannettiin ja dokumentoitiin pysäköintialueen koillisosassa sijaitsevat ja sen parantamistöiden yhteydessä maan alta esiin tulleet rakenteet: harkkokivisen rakennuksenperustuksen jäännös (rakenne A) ja kaivomainen, kivistä ladottu rakenne B. Rakenne A lieenee 1890-luvulla samaan aikaan rautatien kanssa rakennetun ja paikalla vielä 1960-luvulla sijainneen hirsisen ja kiviperustaisen VR:n sauna/pakarituparakennuksen perustuksen jäännös. Kaivomainen rakenne B on todennäköisesti em. rakennukseen liittyvän vesijohdon sulkuventtiilin kaivo, jonka rakentamisajankohta ajoittunee 1900-luvun alkuun.

Arkisto- ja rekisteritiedot

Tutkimuskohteen nimi:	Tyrvään vanhan aseman piha-alueella sijaitsevat, rataan liittyvät rakenteet: kivistä ladottu kaivomainen rakenne ja rakennuksen kiviperustus
Tutkimuksen laatu:	Arkeologinen dokumentointi
Tutkijat:	FM Kirsi Luoto
Tutkimuslaitos:	Kulttuuriympäristöpalvelut Heiskanen & Luoto Oy
Kenttätyöaika:	18.6.2015
Tutkitun alueen laajuus:	-
Tutkimuksen tilaaja:	Sastamalan kaupunki
Kunta/kylä/tila	Sastamala/ - / 790-871-3-4
Peruskartta:	2121 07
Sijaintikoordinaatit: (ETRS-TM35FIN)	P: 6808595 - 6808620 I: 280220 - 280255
Tutkimuksen löydöt:	Ei löytöjä.
Aiemmat tutkimukset:	Kirsi Luoto 2015 tarkkuusinventointi
Raportin säilytyspaikka:	Alkuperäinen raportti Kulttuuriympäristöpalvelut Heiskanen & Luoto Oy:n arkistossa, kopiot Pirkanmaan maakuntamuseon ja Museoviraston arkistossa.

LÄHESTYMISKARTTA

Kuva 1. Tutkimusalueen suurpiirteinen sijainti merkitty kartalle punaisella neliöllä. Pohjakartta © Maanmittauslaitos 02/2016.

1 Johdanto

1.1 Hankkeen tausta

Kulttuuriympäristöpalvelut Heiskanen & Luoto Oy teki kesäkuussa 2015 arkeologisen dokumentaation Sastamalan Tyrvään vanhan aseman pysäköintialueella. Dokumentaatiossa paikannettiin ja dokumentoitiin pysäköintialueen koillisosassa sijaitsevat ja sen parantamistöiden yhteydessä maan alta esiin tulleet rakenteet: kaivomainen, kivistä ladottu rakenne ja harkkokivisen rakennuksenperustuksen jäännös. Aiemmin keväällä Heiskanen & Luoto Oy oli tehnyt asemanseudun alueelle arkeologisen tarkkuusinventoinnin (Luoto 2015), joka liittyi alueen asemakaavoitustyöhön.

Sastamalan kaupunki otti yhteyttä Pirkanmaan maakuntamuseoon pysäköintialueen kaivutöiden yhteydessä esiin tulleista rakenteista, ja paikalla järjestettiin 8.6.2015 maastokatselmus, jossa maakuntamuseolta paikalla oli tutkija Ulla Lähdesmäki, Sastamalan kaupungilta Pasi Lähteenmäki ja Kulttuuriympäristöpalvelut Heiskanen & Luoto Oy:ltä arkeologi Kirsi Luoto. Katselmuksessa tarkastettiin löydetty rakenteet ja todettiin niiden oleva iältään todennäköisesti kohtalaisen nuoria (1800-luvun loppu/1900-luvun alkupuoli). Ulla Lähdesmäen ohjeiden mukaisesti rakenteet tuli dokumentoida ennen niiden jättämistä pysäköintialueen täyttökerrosten alle. Rakenteet siis säästettiin, ja ne sijaitsevat uudistetun pysäköintialueen maakerrosten alla alkuperäisellä sijaintipaikallaan. Katselmuksen yhteydessä kuoritun alueen eteläosassa havaittiin käytöstä pois jäänyt lukollinen venttiilikaivo (kuva 2 ja 3). Se voi liittyä alueella aikanaan sijainneeseen huoltoasemaan tai vastaavasti alueen 1900-luvun asematoimintaan. Katselmuksen jälkeen putki venttiileineen poistettiin.

Kuvat 2 ja 3. Katselmuksessa havaittu lukollinen venttiiliputki. (Kuvat: Sastamala Tyrvään vanha asema 2015: 1 ja 2)

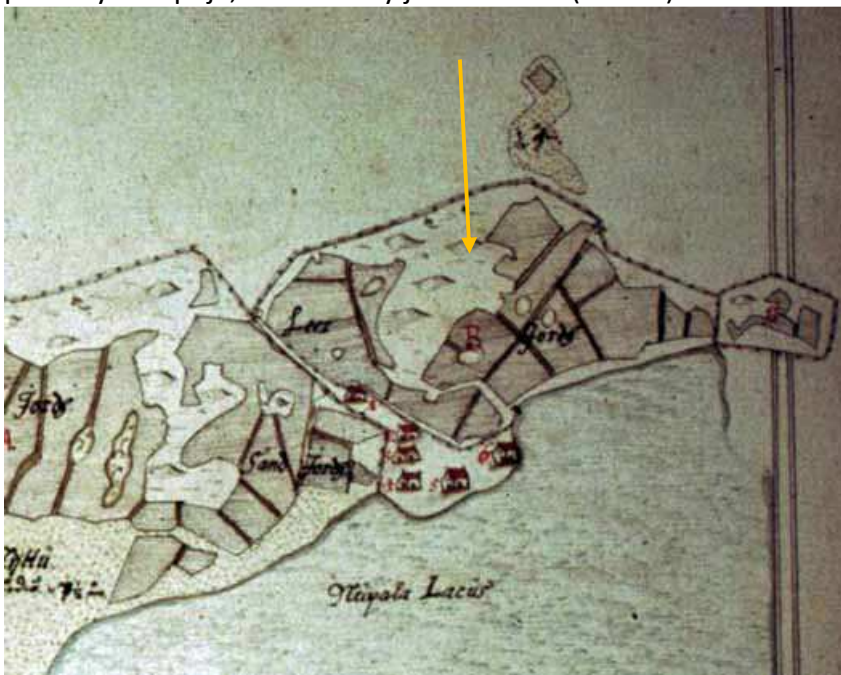
1.2 Käytetyt metodit

Dokumentointi suoritettiin 18.6.2015 arkeologi Kirsi Luodon toimesta. Dokumentoinnin yhteydessä rakenteet paljastettiin kauttaaltaan esiin, puhdistettiin ja dokumentoitiin karttapiiroksin, kirjallisesti ja valokuvaamalla digitaalikameralla. Rakenteiden sijaintimittaukset tehtiin käsin kelamitalla suoritetuin ristimittauksin sekä käyttäen Garmin eTrex-GPS-paikanninta. Dokumentointiin liittyvät jälkityöt tehtiin alkuvuodesta 2016. Kartat piirrettiin käyttäen MapInfo -paikkatieto-ohjelmistoa ja digitaalikuvat arkistoitiin Kulttuuriympäristöpalvelut Heiskanen & Luoto Oy:n arkistoon Tampereella.

Rakenteiden funktion selvittämiseksi oltiin yhteydessä arkkitehti Pirjo Huvilaan VR:ltä, ja amanuenssi Leila Herraseen Suomen Rautatiemuseosta. Arkistomateriaalia liittyen rakenteisiin saatiin niin Sastamalan kaupungilta kuin Suomen Rautatiemuseostakin, jonne tehtiin arkistokäynti joulukuussa 2015. Lisäksi kaivomaisen rakenteen funktiosta käytiin Leila Herrasen rohkaisemana keskustelua Resiina-lehden rautatieharrastajien vaunut.org-keskustelupalstalla.

1.3 Alueen maankäytön historia

Varhaisin Tyrvään vanhan asemanseudun alueen maankäyttöä kuvaava kartta on Jonas Strengin piirtämä Nuupalan kylän maakirjakartta 1600-luvulta (kuva 4). Kallialan jakokuntaan kuulunut Nuupalan kylä mainitaan jo 1540-luvun maakirjoissa (Suvanto 1973, 58). Strengin kartassa Nuupalan kylä on merkitty Liekoveden, "Nuupalanlahden" ("Nupala Lacus") rantaan ja sitä ympäröivät kylän pellot. Mielenkiintoisia ovat kartassa kylän koillispuolella esiintyvät kummut, jotka vaikuttaisivat sijaitsevan osin myös aseman alueella, josta 1800-luvun lopussa, rautatien rakentamisen yhteydessä, tehtiin rautakautiseen kalmistoon viittaavia löytöjä (Heikel 1893). Alueella, jolla Nuupalan kylä on sijainnut, on nykyään vaneritehdas, ja kylänpaikka lieneekin täysin tuhoutunut. Kylän sijainti on ollut sama vielä isojaon toimituksen aikoihin. Aluetta kuvaavassa isojakokartassa (Collin 1770-1793) sama alue, jolla Strengin karttaan on piirretty kumpuja, on merkitty joutomaaksi (kuva 5).

Kuva 4. Ote Jonas Strengin maakirjakartasta (1644), johon on nuolella merkitty Tyrvään asema-alueen suurpiirteinen sijainti.

Kuva 5. Ote Collinin (1770-1793) isojakokartasta, jossa aseman suurpiirteinen sijainti nuolella merkittynä.

1800-luvun lopun pitäjänkarttaan (kuva 6) Nuupalan kylää ei ole enää merkitty. Inventointialueelle on rakennettu 1890-luvulla Tampere – Pori –rautatie ja Tyrvään asema. Vuodelta 1913 olevassa isojaon täydennyskartassa rautatie asemineen näkyy hyvin (kuva 7).

Kuva 6. Ote pitäjänkartasta 1800-luvun lopulta.

Kuva 7. Isojaon täydennyskartta (1913), josta käy ilmi rautatielle ja asema-alueelle varatun alueen laajuus.

2 Dokumentoidut rakenteet ja niiden tulkinta

Dokumentointia ennen parannettavan pysäköintialueen kohdalta oli kuorittu maata pois koneellisesti lähes metrin verran. Kuoritun alueen profiileista oli nähtävissä, että kaikki kuorittu maa vaikutti olevan paikalle tuotua täyttömaata. Näin olleen kuorinnan yhteydessä oli siis paljastettu alueen raskasta täyttöä edeltävä maanpinta. Havaitut rakenteet A ja B sijaitsivat lähellä toisiaan, kuoritun alueen koillisosassa. Rakenne A:n (kiviperustus) pohjoissivusta kaivo-maisen rakenteen B eteläseinämään oli matkaa ainoastaan 2,8 m.

Kuva 8. Yleiskuva pysäköintialueesta, jolta pintamaa on poistettu koneellisesti. Rakenne B sijaitsee kuvassa oikealla turva-aidoin ympäröidyllä alueella ja rakenne A kuvassa sen edessä muutaman metrin päässä. Kuvattu kaakosta. (Kuva: Sastamala Tyrvään vanha asema 2015: 3)

Rakenne A, rakennuksen kivijalan jäännös

Kivirakenne koostuu lohkotuista harkkokivistä, joiden pituus vaihtelee 75 – 220 cm välillä ja leveys on noin 40 cm. Rakenteessa on jäljellä jäännöksiä rakennuksen pohjois- ja itäseinien perustuksesta. Harkkokiviä vaikuttaa olevan jäljellä vain yksi kivikerta eli perustuksen alimmat kivet. Kivet eivät ole kiinni toisissaan rautavaarnoilla tai muilla vastaavilla kiinnitteillä, vaan ne on aseteltu perättäin, toisiinsa kiinni. Pohjoissivun pituus on 7,58 m ja se koostuu neljästä perättäisestä harkkokivistä. Itäisivun pituus on 3,80 m ja se koostuu kolmesta harkkokivistä. Perustuksenjäännös ei juurikaan kohoa maanpinnan yläpuolelle kuoritulta alueelta. Sen eteläpuolella erottuu yksittäisiä, irrallisia harkkokiviä, jotka lienevät peräisin rakennuksen etelä- tai länsiseinän perustuksesta. Alueella on myös jonkin verran rakennusjätettä, tiilenkappaleita ja tiiliä, puujätettä sekä rautavartaiden ja -esineiden katkelmia. Rautaesineet vaikuttavat olevan peräisin 1800-1900-luvuilta.

Kuva 9. Rakenne A kuvassa vasemmalla ja kaivomainen rakenne B sen pohjoispuolella, kuvassa oikealla puolella. kuvattu idästä. (Kuva: Sastamala Tyrvään vanha asema 2015: 4)

Kuva 10. Rakenne A kuvattuna koillisesta. (Kuva: Sastamala Tyrvään vanha asema 2015: 5)

Kuvat 10 ja 11. Vasemmassa kuvassa rakennuksenperustuksen itäsivu ja oikeassa kuvassa sen pohjoissivu. (Kuvat: Sastamala Tyrvään vanha asema 2015: 6 ja 7)

Kuvat 12 ja 13. Vasemmassa kuvassa rakenteen A vierestä löydetty leimallinen tiilenkappale ja oikealla olevassa kuvassa rakennuksenperustusten läheltä löydettyjä rautaesineenkatkelmia. (Kuvat: Sastamala Tyrvään vanha asema 2015: 8 ja 9)

Rakenne B, kivistä ladottu kaivomainen rakenne

Rakenne B on halkaisijaltaan 112 cm oleva kaivomainen rakenne, jonka syvyys on 216 cm. Löydettäessä kaivoa peitti kyllästetystä puusta tehty kansi. Kaivomaisen rakenteen yläosassa on korkeudeltaan 56 cm oleva betonirengas, joka saattaa olla rakenteeseen myöhemmin lisätty. Alaosa koostuu 165 cm korkeasta, osittain litteähköistä kivistä kylmämuuratusta osasta, jossa kivistä on kahdeksasta yhdeksään. ”Kaivon” pohjalla, jossa on soraa, sijaitsee kaksi rinnakkaista, rautavarrasta itä-länsisuuntaisesti. Niitä yhdistää toisiinsa rakenteen länsiseinämän vieressä leveydeltään noin 45 cm oleva, litteä rautalevy. Kaivomaisen rakenteen keskellä pohjalla sijaitsee 165 cm pitkä rautavarras, jonka halkaisija on muutamia senttimetrejä. Vartaan pää on yläosastaan kapeneva ja poikkileikkaukseltaan neliömäinen. Vaikuttaa siltä, kuin vartaan päähän olisi tarkoitettu liitettävän jotakin, esim. T-avain.

Kuva 14. Kaivomainen rakenne B ja sitä peittänyt kansi. kuvattu idästä. (Kuva: Sastamala Tyrvään vanha asema 2015: 10)

Kuva 15. Kaivomainen rakenne B. (Kuva: Sastamala Tyrvään vanha asema 2015: 11)

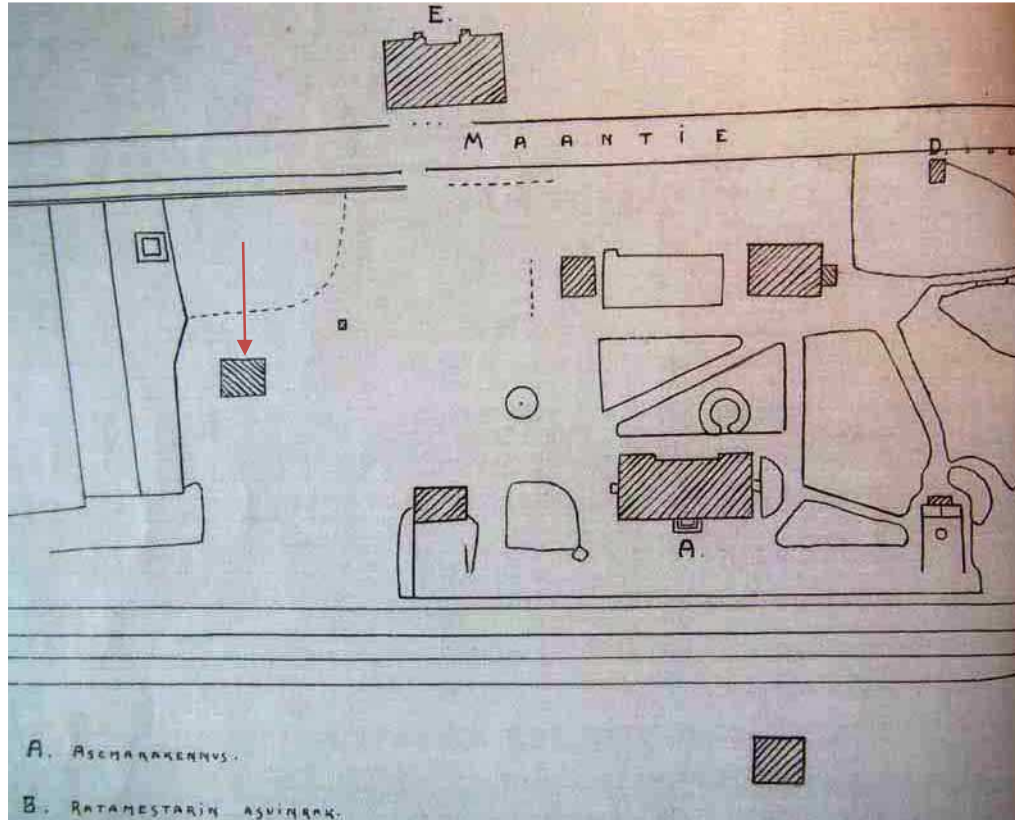

Kuva 16. Kaivomaisen rakenteen pohjalla olevia rautaisia rakenteenosia. (Kuva: Sastamala Tyrvään vanha asema 2015:12)

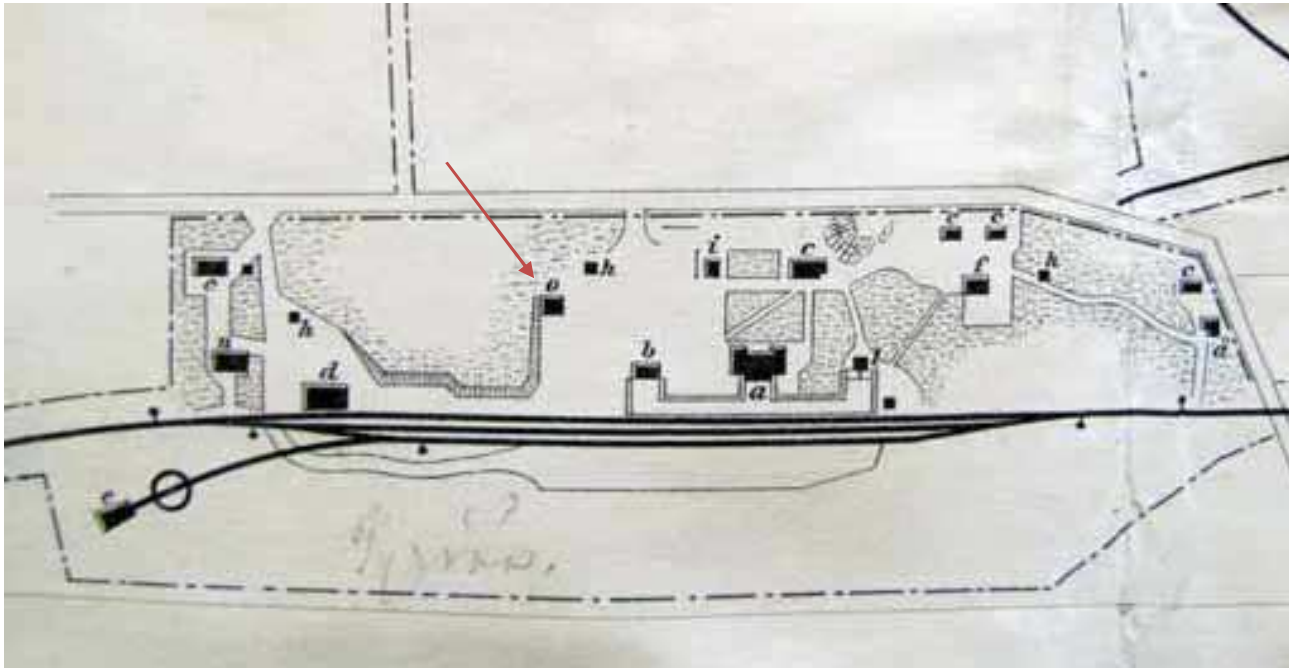
Rakenteiden A ja B funktio

Rakenteiden funktiota yritettiin selvittää muun muassa olemalla arkkitehti Pirjo Huvilaan VR:ltä, ja amanuenssi Leila Herraseen Suomen Rautatiemuseosta. Arkistomateriaalia liittyen Tyrvään asemapihaan saatiin niin Sastamalan kaupungilta kuin Suomen Rautatiemuseostakin, jonne tehtiin arkistokäynti joulukuussa 2015. Lisäksi kaivomaisen rakenteen funktiosta käytiin Leila Herrasen rohkaisemana keskustelua rautatieharrastajien Resiina-lehden vaunut.org-keskustelupalstalla (<http://vaunut.org/keskustelut/index.php/topic,9099.0.html> 18.2.2016).

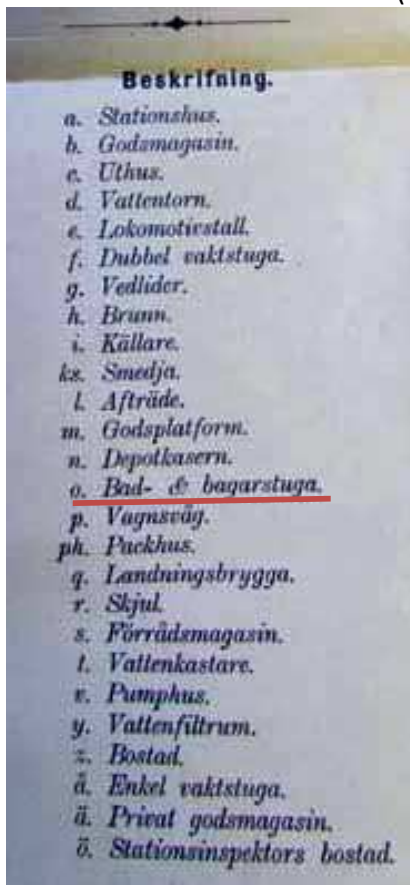
Rakenne A, rakennuksen perustus: Varhaisin kartta, jossa esiintyy rakennus dokumentoidun rakennuksenperustuksen kohdalla on vuodelta 1898 oleva A.O.Heikelin tarkastuskertomuksen liitteenä oleva luonnosmainen asemapiirros Tyrvään asema-alueesta (kuva 17). Suomen rautatiemuseosta saadussa 1900-luvun alkuun ajoittuvassa, Tyrvään aseman aluetta kuvaavassa asemapiirroksessa dokumentoidun rakennuksenperustuksen suurpiirteiselle sijaintipaikalle on niin ikään merkitty asemaan liittyvä ulkorakennus (kuva 18). Rakennus on merkitty kirjaimella o, jonka selitys on "Bad- & bagarstuga" (kuva 19). Niin ikään 1900-luvun alusta olevan Tyrvään asema-alueen asemapiirroksen sinikopiassa kyseinen rakennus kulkee nimellä "bag.st", jonka voidaan ajatella tarkoittavan lyhennettä sanoista "bagar stuga" (kuva 20). Rakennus on siis toiminut asemanhoitajan ja muun rautatien työväen pakaritupana ja saunana. Kyseinen rakennus näkyy myös Sastamalan kaupungilta saadussa valokuvassa vuodelta 1950 (kuva 21). Kuvan perusteella kyseessä näyttäisi olevan harkkokiviperustainen hirsirakennus. Rakennus näkyy vielä vuoden 1961 peruskartalla muttei enää vuoden 1979 kartalla (kuvat 22 ja 23). Rakennuksen purkuajankohta ajoittuu näin ollen vuosien 1961-1979 välille.

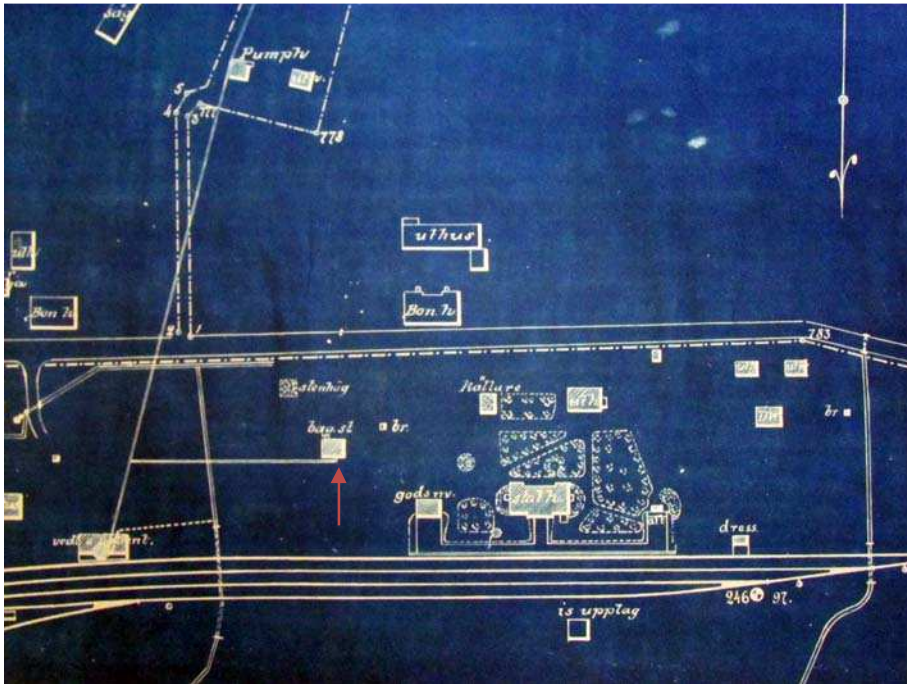
Kuva 17. Arkeologi A.O. Heikelin tarkastuskertomuksen (1898) liitekartasta, johon dokumentoidun rakennuksen perustuksen kohdalle on merkitty rakennus (merkitty nuolella kuvaan).

Kuva 18. Tyrvään asemaa kuvaava asemapiirros 1900-luvun alusta, johon dokumentoidun rakennuksen suurpiirteiselle sijaintipaikalle on piirretty o-kirjaimella merkitty rakennus. Rakennus merkitty punaisella nuolella. Kartta on asemoitu niin, että siinä pohjoinen on poikkeuksellisesti kohti kartan alareunaa. (Kartta: Suomen Rautatiemuseon arkisto, Hyvinkää)

Kuva 19. Edellisen kuvan asemapiirroksen liittyvä selitysosa, johon o-kirjaimella merkitty rakennus on saanut selityksen "Bad- & bagarstuga". (Selitys: Suomen Rautatiemuseon arkisto, Hyvinkää)

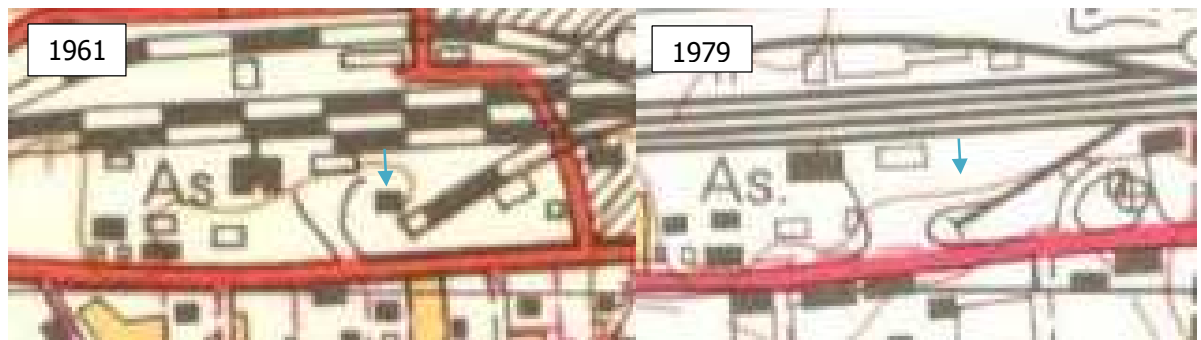

Kuva 20. Niin ikään 1900-luvun alusta olevan asemapiirroksen sinikopio, jossa dokumentoitu rakennus näkyy merkinnällä "bag.st."-merkinnällä varustettuna ja sen edustalla kohti itää johdava vesiputki. Kartta on asemoitu niin, että siinä pohjoinen on poikkeuksellisesti kohti kartan alareunaa. (Kartta: Suomen Rautatiemuseon arkisto, Hyvinkää)

KUVAUS 1950

Kuva 21. Pakaritupa/saunarakennus (merkitty nuolella) näkyy vuodelta 1950 olevassa viistokuvassa. Kuvattu etelälounaasta. (Kuva: Sastamalan kaupunki)

Kuvat 22 ja 23. Vasemmassa kuvassa vuoden 1961 peruskartta, jossa sauna/pakaritupa näkyy. Oikeassa kuvassa vuoden 1979 peruskartta, josta rakennus puuttuu. Peruskartat © Maanmittauslaitos.

Rakenne B, kaivomainen rakenne: 1900-luvun alun asemapiirroksen sinikopiossa (kuva 19) näkee pakarituvan ja saunarakennuksen pohjoispuolella kulkeva vesijohto, joka idässä yhdistyy rautatien vesisäiliötä ja rannan pumppuhuonetta yhdistävään päävesijohtoon. Sauna- ja pakarirakennuksen edustalla sijaitseva vesiputki sijaitsee samalla puolella, kuin missä dokumentoitu kaivomainen rakenne B. Vaunut-org-harrastajasivustolla käydyssä keskustelussa ainut esille noussut funktio rakenteelle olikin vesilinjan sulkukaivo. Keskustelun mukaan ainakin Haapamäen asemalla sijaitsevan vanhan VR:n saunarakennuksen ulkopuolella on kaivo, jossa on kyseiseen rakennukseen tulevan vesilinjan sulkuventtiili. Haapamäellä kaivo on vielä näkyvissä ja sen sisältä nouseva rautainen pystytanko tulee kaivonkannen lävitse sen ulkopuolelle. Asemapiirroksen sinikopion ja vaunut.org-sivustolla käydyn keskustelun perusteella on todennäköistä, että rakenne B on VR:n pakaritupaan ja saunarakennukseen liittyvän vesijohdon sulkuventtiilin kaivo.

3 Yhteenveto

Kulttuuriympäristöpalvelut Heiskanen & Luoto Oy teki kesäkuussa 2015 arkeologisen dokumentaation Sastamalan Tyrvään vanhan aseman pysäköintialueella. Dokumentaatiossa paikannettiin ja dokumentoitiin pysäköintialueen koillisosassa sijaitsevat ja sen parantamistöiden yhteydessä maan alta esiin tulleet rakenteet: harkkokivisen rakennuksenperustuksen jäännös (rakenne A) ja kaivomainen, kivistä ladottu rakenne B. Rakenne A lienee 1890-luvulla samaan aikaan rautatien kanssa rakennetun ja paikalla vielä 1960-luvulla sijainneen hirsisen ja kiviperustaisen VR:n sauna/pakarituparakennuksen perustuksen jäännös. Kaivomainen rakenne B on todennäköisesti em. rakennukseen liittyvän vesijohdon sulkuventtiilin kaivo, jonka rakentamisajankohta ajoittunee 1900-luvun alkuun.

Tampereella 19.2.2016

Kirsi Luoto

Kirsi Luoto
FM, arkeologi

4 Lähteet

Painamattomat lähteet:

Heikel, A. O. 1898. Kertomus Heikelin tarkastuksesta Tyrvään asemalla 1898. Museoviraston keskusarkistossa.

Painetut lähteet:

Niukkanen, Marianna 2009. Historiallisen ajan kiinteät muinaisjäännökset, tunnistaminen ja suojelu. Museoviraston Rakennushistorian osaston oppaita ja ohjeita 3.

Digitaaliset lähteet:

Museovirasto, Kulttuuriympäristö rekisteriportaali, Muinaisjäännösrekisteri. http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali/mjreki/read/asp/r_default.aspx (09/2014)

Museovirasto, Kulttuuriympäristö rekisteriportaali, Hankerekisteri. <http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali/portti/default.aspx> (09/2014)

Museovirasto, Kulttuuriympäristö rekisteriportaali, Kulttuuriympäristön tutkimusraportit/arkeologia. <http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali/portti/default.aspx> (09/2014)

Kartat:

Collin 1770-1793. Kallialan jakokunnan isojaonkartta, Nuupalan kylä. Kansallisarkisto, sig. A 106 8/10.

Kallaijala; Isojaon täydennys ja osittainen tilusmittaus Kallialan jakokunnassa 1913. Kansallisarkisto, sig. A 106 8/44-104.

Streng, Jonas 1644. Nuupalan kylän maakirjakartta. Kansallisarkisto, sig. A1 115.

Tyrvään asema-alue, asemapiirros 1900-luvun alusta. Suomen Rautatiemuseon arkisto, Hyvinkää.

Tyrvään asema-alue, sinikopio asemapiirroksesta 1900-luvun alusta. Suomen Rautatiemuseon arkisto, Hyvinkää.

Digitaaliset kartat:

Pitäjänskartta, Kiikka 2121 07. Kansallisarkisto, digitaaliarkisto > Pitäjänskartat > Kiikka 2121 07.

Peruskartat 1961 ja 1979. <http://vanhatpainetutkartat.maanmittauslaitos.fi/> (19.2.2016)

Liite 1. Digitaalikuvaluettelo

Kuvannut Kirsi Luoto 18.6.2015. Kuvat on arkistoitu Kulttuuriympäristöpalvelut Heiskanen & Luoto Oy:n arkistoon.

Kuva	Aihe	Kuvattu suunnasta
1	Katselmuksessa havaittu lukollinen venttiiliputki.	-
2	Katselmuksessa havaittu lukollinen venttiiliputki.	-
3	Yleiskuva pysäköintialueesta, jolta pintamaa on poistettu.	kaakko
4	Rakenteiden A ja B sijainti.	itä
5	Rakenne A.	koillinen
6	Rakenteen A itäsivu.	pohjoinen
7	Rakenteen A pohjoissivu.	itä
8	Leimallinen tiili rakenteen A läheltä.	-
9	Rautaesineiden katkelmia rakenteen A läheltä.	-
10	Rakenne B.	itä
11	Rakenne B.	itä
12	Rakenteen B pohjalla olevia rautarakenteita.	-

SASTAMALA, TYRVÄÄN VANHA ASEMA
ARKEOLOGINEN DOKUMENTOINTI 2015

Kartta 1. Dokumentoitujen rakenteiden sijainti.

Mk 1: 1000

Digit. Kirsi Luoto

Mittausdokumentointi tehty käsin ottamalla ristimittoja.

rakenne A

rakenne B

